

ATT GENOMFÖRA INSATSER SOM SKA FÖREBYGGA OCH MOTVERKA RASISM MOT SAMER

Delredovisning av regerings-
uppdrag KU 2022/01123

Innehåll

Förord	3
Sammanfattning	5
Inledning	7
Myndighetens uppdrag	7
Bakgrund	7
Genomförande	10
Avgränsningar	11
Insatser	12
Resultat och analys	15
Förslag och bedömningar	18
Referenser	20

Förord

Nästan hälften av alla unga samer upplever att de har blivit illa behandlade eller trakasserade för att de är samer. Barn och unga upplever att rasistiska uttryck har normaliserats och är en del av deras vardag. De utsätts på alla arenor där de befinner sig och det är både av andra barn och av vuxna. I svenska delen av Sápmi, det vill säga de traditionella landområden där samer sedan urminnes tider bott och verkat och som omfattar Norrbotten, Västerbotten, Jämtland, Västernorrland och Dalarnas län, upplever unga samer en ökad polarisering i frågor om samers rättigheter som en bakgrund till utsattheten. Utanför svenska Sápmi lyfts okunskap och exotifiering (så som stereotyper av samisk kultur och levnadsvanor) som mer förekommande. Oavsett hur rasismen ter sig så påverkar den unga samers liv på många olika sätt. Förebyggande insatser blir därför avgörande för att säkerställa målet för ungdomspolitikerna – att alla ungdomar ska ha goda levnadsvillkor, makt att forma sina liv och inflytande över samhällsutvecklingen.

Under 2022 fick Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor (MUCF) regeringens uppdrag att genomföra insatser som ska bidra till att förebygga och motverka rasism mot samer, med ett särskilt fokus på unga. Inom ramen för uppdraget har MUCF genom konsultationer, samråd och dialoger med samiska civilsamhällsorganisationer samt med samiska förvaltningskommuner och regioner sammanställt en lägesbild. Den presenteras i sin helhet i denna delrapport. Lägesbilden visar bland annat på ett behov av ökad kunskap om samers historia, kultur och rättigheter inom flera samhällsarenor samt ökad kunskap om vad rasism mot samer är och hur den tar sig uttryck. Förbättrat bemötande av unga samer inom bland annat skolan och hälso- och sjukvården framkommer också som viktigt, likväl som behovet av ökad samordning och samverkan i frågor som rör alla unga nationella minoriteter och urfolk. Även den samhällsomvandling (det vill säga de etableringar av företag och industriverksamheter som just nu sker i delar av norra Sverige) och de olika intressen och behov som aktualiserats i samband med detta, lyfts som ett orosmoment för ökade motsättningar och rasism.

Med utgångspunkt i lägesbilden, har MUCF påbörjat och genomfört ett antal insatser i nära samverkan med samiska förvaltningskommuner och regioner, med samiska kunskapsnätverk och det samiska civilsamhället. Några av insatserna är pågående, men har redan nu bidragit till en ökad kunskaps-spridning om unga samers utsatthet för rasism. Myndigheten bedömer även att insatserna har lett till ökad samordning och samverkan på nationell, regional och lokal nivå i frågor som rör unga nationella minoriteter och urfolk. Däremot ser MUCF behovet av långsiktighet i förebyggande uppdrag mot rasism, för att arbetet ska kunna leda till en förändring som håller över tid. Att arbeta förebyggande mot rasism handlar ofta om att identifiera, synliggöra och förändra stereotyper och uppfattningar hos individer likväl som hos de organisationer och system som samhället består av. Den typen av förändringsarbete behöver

tid och resurser, och det behöver vara många aktörer som går samman för att åstadkomma förändring på alla arenor där unga befinner sig. I det arbetet behöver unga samers egna röster och civilsamhällets erfarenheter tas tillvara.

Rapporten har tagits fram på avdelningen för kunskapsstöd av Anna Ivarsson (uppdragsansvarig).

Lena Nyberg, generaldirektör
Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor

Sammanfattning

Under 2022 fick Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor regeringens uppdrag att genomföra insatser som ska bidra till att förebygga och motverka rasism mot samer, med ett särskilt fokus på unga. I uppdragets inledningsskede ingick myndigheten en överenskommelse med Länsstyrelsen Västerbotten, i syfte att ge två av MUCF:s tjänstepersoner möjlighet att arbeta på Länsstyrelsens kontor i Umeå. Överenskommelsen ska leda till ökad samverkan mellan myndigheternas respektive regeringsuppdrag om nationella minoriteter för att på så vis skapa bättre förutsättningar för närhet och dialog med regioner, kommuner och organisationer i svenska delen av Sápmi.

Inom ramen för MUCF:s uppdrag har en lägesbild tagits fram, vilken legat till grund för de insatser som prioriterats. Lägesbilden har sammanställts utifrån de inspel som myndigheten fått via konsultationer, samråd och dialogmöten med samiska aktörer samt kommuner och regioner i Sápmi. Lägesbilden har bland annat visat på ett stort behov av ökad kunskap om hur rasism mot samer tar sig uttryck samt om bemötande av unga samer som utsatts för rasism inom bland annat skolan och hälso- och sjukvården. Den har också visat på ett behov av samordning och samverkan brett i frågor som rör rasism mot unga nationella minoriteter och urfolk, och en långsiktighet i det förebyggande arbetet.

Det arbete som påbörjats och genomförts under året är bland annat en överenskommelse om att i samverkan med Glesbygdsmedicinskt centrum via Kunskapsnätverket för samisk hälsa (Region Dalarna, Region Jämtland Härjedalen, Region Norrbotten och Region Västerbotten) ta fram ett kunskaps- höjande kapitel till e-utbildningen samisk kulturförståelse i vården. Kapitlet fokuserar på bemötandet av unga samer inom hälso- och sjukvårdens verksamheter. Samverkan har också inletts med ungdomsförbundet Sáminuorra, för utveckling av metoden Nuoras Nurrii (som är sydsamiska för ”Från ung till ung”). Metoden fokuserar på kunskapshöjning om samers rättigheter, kultur och utsatthet för rasism och riktar sig till både elever och skolpersonal. Det finns i dagsläget få utvärderade antirasistiska metoder, särskilt sådana som rör rasism mot samer, vilket gör en vidareutveckling av Nuoras Nurrii särskilt intressant. Utöver detta, har ett antal kunskapshöjande panelsamtal tillsammans med unga samer genomförts med fokus på kunskapshöjning för politiker, beslutsfattare och tjänstepersoner. Ett antal överenskommelser har slutits med enskilda kommuner och kommunnätverk för att utveckla metoder för delaktighet, kunskapshöjning och förebyggande arbete mot rasism på lokal nivå.

Sammantaget bedömer MUCF att de insatser som genomförts har lett till, och fortsatt kommer leda till, ökad kunskap om rasism och bemötandet av unga samer i kommunernas och regionernas verksamheter. Myndigheten bedömer vidare att insatserna har lett till ökad samordning och samverkan på nationell, regional och lokal nivå i frågor som rör unga nationella minoriteter och urfolk. Myndigheten betonar dock behovet av långsiktighet i det förebyggande arbetet mot rasism mot samer, såväl i det förebyggande arbetet mot rasism mot unga

minoriteter i stort, för att få till en långsiktig förändring som håller över tid. I det arbetet behöver ungas och civilsamhällets erfarenheter tas tillvara. Med anledning av detta lägger MUCF i denna delrapport fram följande rekommendationer och förslag (vilka utvecklas ytterligare i kommande resultatkapitel):

- MUCF föreslår att myndigheten får långsiktiga uppdrag att genomföra insatser som ska bidra till att förebygga och motverka rasism mot samer.
- MUCF föreslår även att myndigheten tilldelas riktade uppdrag om att förebygga och motverka rasism som drabbar övriga unga nationella minoriteter.
- MUCF föreslår att Ungdomsförbundet Sáminuorras metod Nuoras Nurrii vidareutvecklas genom att metoden utvärderas av en lämplig extern utförare.

Inledning

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor är en statlig myndighet som tar fram och sprider kunskap om ungas levnadsvillkor och civilsamhällets villkor. Myndigheten har på olika sätt arbetat med och för målgruppen nationella minoriteter och urfolk, bland annat genom fördelning av statsbidrag till civilsamhället. I samverkan med civilsamhällesaktörer och kommuner har även en vägledning för att ge barn och unga inflytande i frågor som berör dem (genom exempelvis samråd) tagits fram, och MUCF har i samverkan med de nationella minoriteternas ungdomsförbund arbetat med att förbättra förutsättningarna för engagemang och inflytande för unga från de nationella minoriteterna.

Som en del av regeringens nationella plan ”Samlat grepp mot rasism och hatbrott - Nationell plan mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott” (2016), fick MUCF i uppdrag att genomföra insatser som ska bidra till att förebygga och motverka rasism mot unga samer. Rasismen bygger på fördomar om att samer ser ut och uppför sig på ett visst sätt och det kommer till uttryck genom fientliga handlingar eller åsikter mot samer. Som ung same är man ofta stolt över sin identitet, men kan eller vill inte alltid uttrycka den öppet på grund av risken att bli utsatt för rasism. Många samer, framför allt ungdomar, vittnar om att rasismen oftast beror på en stor okunskap om samiska förhållanden i det svenska samhället.

Myndighetens uppdrag

I enlighet med regleringsbrev för Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor (KU 2022/01123) ska myndigheten under åren 2022 - 2025 genomföra insatser som ska bidra till att förebygga och motverka rasism mot samer. Insatserna ska ge kommuner och regioner stärkta förutsättningar att förebygga och motverka rasism mot samer bland annat genom ökad kunskap om det samiska folket, deras livsvillkor, kultur och historia och rättigheter som urfolk. Fokus ska ligga på att motverka rasism och fördomar bland unga. Uppdraget ska genomföras i samråd med Barnombudsmannen, Sametinget, representanter för samiska ungdomar och samiska organisationer och delredovisas genom denna rapport i mars 2024, samt slutrapporteras i februari 2025.

Bakgrund

Samer har en särställning som erkänt urfolk i Sverige och som en av Sveriges fem nationella minoriteter. Sedan 2011 omnämns det samiska folket särskilt i regeringsformen i skrivningar om att minoriteters möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv ska främjas. Lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk (minoritetsslagen) har gällt i Sverige sedan januari 2010, och förstärktes ytterligare 2019. Lagen beskriver vilka rättigheter som minoriteterna har i hela landet och inom de speciella förvaltningsområden som finns för finska, meänkieli och samiska. Samtliga kommuner och andra myndigheter ska informera minoriteterna om deras rättigheter.

De är också skyldiga att skydda minoriteternas språk och kultur, och särskilt viktigt är barns och ungas rätt att få utveckla sitt språk och sin kultur. Dessutom ska kommuner och andra myndigheter ge minoriteterna inflytande över frågor som berör dem. MUCF har tidigare haft i uppdrag att ta fram och tillgängliggöra ett vägledande material för att ge barn och unga från de nationella minoriteterna inflytande genom bland annat samråd (KU 2021/01889). Vägledningen utgår ifrån kraven som ställs inom ramen för minoritetslagstiftningen och finns tillgänglig på myndighetens webbsida här: <https://www.mucf.se/verktyg/vagledning-att-ge-barn-och-unga-nationella-minoriteter-inflytande>.

Rasism mot samer har en lång historia och tar sig än i dag många olika uttryck. Av rapporten ”Minoritetspolitikens utveckling år 2020” (2021:9), framtagen av Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametinget, framgår att samer utsätts för hat och hot både fysiskt och digitalt och att hatbrott och trakasserier mot samer bland annat uttrycks genom att människor plågar och skjuter renar. Sabotage, glåpord, dödshot och kränkningar är också exempel på hur hot, hat och rasism mot samer kan yttra sig. MUCF medfinansierade år 2020 Svenska Samernas riksförbunds rapport ”Rasism och hatbrott mot unga samer i Sverige” vilken bland annat visar på att de samer som uttrycker sin samiska identitet tydligt, exempelvis genom renskötsel, är bland de mest utsatta.

Av Barnombudsmannens rapport ”Om barns och ungas utsatthet för rasism” (2021) framgår att barn upplever att rasistiska uttryck har normaliserats och att rasism är en del av deras vardag, särskilt i skolan och på nätet. Vidare framgår av rapporten att rasism kommer till uttryck på många olika sätt, bland annat genom att barn osynliggörs, får utstå trakasserier, hot och våld i olika miljöer av både andra barn och vuxna. Andra studier om olika minoriteters utsatthet visar att nästan hälften av de unga samerna har upplevt att de har blivit illa behandlade eller trakasserade för att de är samer (Regeringens åtgärdsprogram mot rasism mot samer, 2022 – 2024). MUCF hade mellan 2021 - 2022 i uppdrag att genomföra insatser som skulle bidra till att förbättra förutsättningarna för engagemang och inflytande för unga från de nationella minoriteterna (KU 2021/01889), ett uppdrag som skedde i samverkan med de nationella minoriteternas ungdomsförbund. Här lyftes rasism som ett regelbundet inslag i de ungas vardag, och som något som påverkar deras möjligheter till delaktighet och engagemang i civilsamhället.

Det finns i Sverige idag få utvärderade antirasistiska metoder, särskilt sådana som handlar om att förebygga rasism mot samer. Ungdomsförbundet Sáminuorra erhöll under 2018 – 2019 projektfinansiering för arbetet med metoden Nuoras Nurrii, som syftar till att öka kunskapen om urfolket samerna för att minska fördomar och rasism i skolan, både för personal och elever (Sáminuorra.org, u.å.). Nuoras Nurrii bygger på den i Norge statligt finansierade metoden med Samiske Veiviesere, där unga samer utbildar andra unga om samisk historia, kultur och rättigheter. År 2007 gjordes en stor utvärdering som konstaterade att Samiske Veiviesere var en verksamhet som nått sina mål och bedömdes vara en god åtgärd bland andra. Utifrån resultatet av utvärderingen beslutades det att verksamheten skulle fortsätta bedrivas permanent som ett

komplement till skolornas undervisningsverksamhet (Statskonsult, 2007:20). Nouras Nurrii lyfts i samtal med MUCF bland annat av ungdomsförbundet Sáminuorra, av Sametinget och samiska förvaltningskommuner som en viktig metod som behöver utvärderas och finansieras långsiktigt för att kunna möta behov och efterfrågan hos skolorna.

Genomförande

MUCF tog i uppdragets inledningskede kontakt med Länsstyrelsen Västerbotten, som precis som övriga Länsstyrelser har pågående regeringsuppdrag att ge regionalt stöd till kommuner och regioner i arbetet med efterlevandet av minoritetslagstiftningen. Kontakten ledde till ett samverkansavtal, där två av MUCF:s tjänstepersoner gavs möjlighet att arbeta på Länsstyrelsens kontor i syfte att öka samverkan mellan myndigheternas respektive uppdrag. Syftet var också att skapa förutsättningar för närhet och ökad dialog med regioner, kommuner och organisationer i svenska Sápmi.

MUCF påbörjade under hösten 2022 konsultationer enligt lag (2022:66) samt samråd och dialog med flertalet samiska organisationer så som Sametinget, Svenska Samernas Riksförbund och Ungdomsförbundet Sáminuorra samt med myndigheter, regioner och kommuner för att skapa en tydlig lägesbild över behov och utmaningar i arbetet att förebygga och motverka rasism mot samer. Dialogerna har fortsatt under våren 2023 och är nu den lägesbilden som legat till grund för de målgrupper som valts ut, samt de prioriteringar och insatser som genomförts. Detta för att säkerställa att myndigheten möter behoven hos regioner, kommuner och samiska organisationer på ett så ändamålsenligt sätt som möjligt.

Lägesbilden har bland annat visat på:

- Behovet av kunskapshöjning för skolpersonal och elever om frågor som rör samers kultur, levnadsvillkor, rättigheter samt hur rasism mot samer tar sig uttryck. Även lärarstudenter anses vara viktiga att nå med den här kompetensen under lärarutbildningen.
- Ett behov av att ge kompetensstöd till beslutsfattare inom kommun och region om frågor som rör rasism. Även tjänstepersoner så som minoritets-samordnare eller samiska samordnare i kommunerna är viktiga att involvera i arbetet mot rasism.
- Efterfrågan på samiska organisationer och representanter till regeringsuppdrag, referensgrupper och liknande sammanhang är stor. Här kan en ökad samordning mellan kommuner, regioner och myndigheter behövas, för att underlätta för målgruppen att kunna ge samlade inspel på frågor som rör dem.
- De förebyggande insatser mot rasism mot samer som genomförs behöver anpassas efter regionala och kommunala behov och förutsättningar, då dessa kan skilja sig åt. Sådant som påverkar kan bland annat handla om pågående konsultationer med markägare och samebyar i området om hur marken får nyttjas av olika verksamheter. Ett sådant exempel är samhällsomvandlingarna i delar av norra Sverige som påverkar samisk kultur och näring. Samiska intressen och behov ställs stundtals emot behov i och med omvandlingen, och riskerar därmed att leda till ökad polarisering och rasism.
- Behovet av att knyta an arbetet mot rasism med frågor som rör samers hälsa, där särskilt verksamheter inom regioner och kommuner med ansvar för

ungas hälsa (exempelvis elevhälsa och ungdomsmottagningar) behöver ökad kunskap om rasism och bemötande av unga samer.

- Förutsättningar för unga samer skiljer sig åt beroende på om de bor i norra eller södra delen av Sápmi, men också om man bor utanför Sápmi i södra delarna av Sverige. Unga samer utanför Sápmi kan exempelvis uppleva att de inte finns representerade i sammanhang där unga samers behov eller villkor utreds då de inte alltid har en direkt koppling till traditionell samisk mark, kultur eller näring.
- Kunskapen om vilket stöd unga som utsätts för rasism kan förvänta sig av skola, arbetsgivare och andra aktörer där de vistas behöver höjas.
- Kommuner och regioner lyfter behovet av resurser, kunskap och verktyg för att stärka möjligheterna att själva möta och involvera unga i kommunens arbete.

Avgränsningar

Myndigheten har under uppdragstiden valt att placera uppdragets personal i svenska delen av Sápmi, detta mot bakgrunden att det är där de samiska förvaltningsområdena finns, samt de traditionellt samiska markerna. Unga samer som utövar samisk kultur eller arbetar inom samiska näringar så som renskötsel, uttrycker störst utsatthet för rasism, hot och hat och därför anser myndigheten att det är särskilt viktigt att prioritera närvaro i de områden där utsattheten är som störst. I de samiska förvaltningskommunerna finns ofta också samiska samordnare och/eller minoritetssamordnare anställda, vilka lyfts som viktiga att involvera i arbetet.

Regeringsuppdraget lyfter särskilt fram kunskapshöjande insatser för kommuner och regioner. Då mycket kunskap om problematiken kring rasism mot samer redan finns producerad och tillgänglig att ta del av, har inga nya rapporter på området tagits fram av myndigheten i uppdraget. I stället har insatserna fokuserat på att samla och bygga på befintlig kunskap om rasism mot samer, samt metoder för kunskapshöjning, och tillgängliggöra dessa för verksamheter och målgrupper som lyfts som särskilt viktiga inom kommun och region.

Externt har samverkan med Länsstyrelserna prioriterats, med anledning av myndigheternas pågående regeringsuppdrag om att stötta kommuner och regioner i länen med arbetet med minoritetslagstiftningen. Länsstyrelserna lyfts också i Statskontorets uppföljning av den nationella planen mot rasism som viktiga aktörer för att få bättre lokalt genomslag för arbetet mot rasism, och att det arbetet i större utsträckning bör kopplas till arbetet med mänskliga rättigheter (Ett samlat grepp – Analys av den nationella planen mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott, 2023:12). Utöver detta har samverkan och nätverk med aktörer som omnämns i regeringens åtgärdsprogram mot rasism mot samer prioriterats, så som Brottsförebyggande rådet, Forum för Levande Historia, Länsstyrelsen Stockholm och Sametinget. Detta för att öka samordningen mellan myndigheter i uppdrag som berör samma målgrupp.

Internt på myndigheten har regeringsuppdraget om att förebygga och motverka rasism mot samer samt uppdraget om att förebygga antiziganism mot unga

romer (KU 2022/01123) förstärkt varandra i arbetet. Myndigheten har sedan tidigare goda erfarenheter av att samla frågor som rör unga nationella minoriteter och urfolk där bland annat gemensamma samråd och utbildningsinsatser med ungdomsförbunden genomförts och frågor om rasism, hot och hat varit aktuella för samtliga minoritetsgrupper. Båda regeringsuppdragen vänder sig också till kommuner och regioner, vars kontakt- och tjänstepersoner oftast arbetar med hela lagstiftningen som berör samtliga nationella minoriteter och därför efterfrågar samordning från myndigheter i frågorna. Det har också genomförts översättningar till syd- och nordsamiska av myndighetens ungdomsenkät LUPP, som står för lokal uppföljning av ungdomspolitik.

Insatser

Med utgångspunkt i lägesbild och avgränsningar, har följande aktiviteter påbörjats och genomförts:

Ökad kunskap om rasism inom hälso- och sjukvården

En samverkansöverenskommelse har skrivits med Glesbygdsmedicinskt centrum, Region Västerbotten genom Nätverket för samisk hälsa för att ta fram ett kunskaphöjande webbaserat kapitel med fokus på bemötandet av unga samer inom hälso- och sjukvårdens verksamheter. Kapitel kommer att ingå i Nätverket för samisk hälsas befintliga e-utbildning om samisk kulturförståelse inom hälso- och sjukvården. I överenskommelsen ingår också utförandet av ett antal utbildningsinsatser under 2024 om bemötande och rasism för elevhälsa och ungdomsmottagningar, tillsammans med Nätverket för samisk hälsa. Utbildningsinsatserna kommer genomföras i Norrbotten, Västerbotten och Jämtland-Härjedalen under hösten 2024. I arbetet sammankallar MUCF även en referensgrupp med representation från Nätverket för samisk hälsa, organisationen MÄN (utifrån sin kompetens i arbetet med en stödchatt för samiska killar och unga män), Sáminuorra samt med representanter från elevhälsa och ungdomsmottagningar med samisk kompetens.

Ökad kunskap om rasism inom skolan

MUCF har också påbörjad samverkan med det samiska ungdomsförbundet Sáminuorra, i syfte att hitta förutsättningar för att utveckla och bygga vidare på metoden Nuoras Nurrii. Metoden är inspirerad av Norges arbete med samiska vägvisare i skolor, och i Sverige har metoden översatts och utvecklats av Sáminuorra. Metoden är ett utbildningsprogram för grundskolan (åk 7-9) om samisk kultur, historia, rättigheter och livsvillkor. Inom ramen för samverkan har ett dialogmöte med Skolverket, Forum för Levande Historia och Universitets- och högskolerådet hållits för att öka samverkan mellan myndigheternas uppdrag och ungdomsförbundets metodik. En samverkansöverenskommelse har också upprättats mellan ungdomsförbundet Sáminuorra och MUCF, i syfte att under 2024 utveckla metoden och testa den i ett antal samiska förvaltningskommuner. Till det arbetet kommer en referensgrupp att knytas. I samverkan med Sáminuorra och myndigheterna har MUCF:s samverkansmodell använts.

Samverkansöverenskommelser med kommuner

Ett antal gemensamma insatser har genomförts i samverkan med MUCF:s regeringsuppdrag om att förebygga och motverka antiziganism mot unga romer (Ku2022/01398). Under året har MUCF haft ett antal samverkansöverenskommelser med kommuner som ville stärka sitt lokala nätverk och gå samman i arbetet mot rasism mot unga samer och antiziganism. Örnsköldsviks kommun, Umeå kommun, Skellefteå kommun och Veärbmie (som är ett kommunnätverk för samiska förvaltningskommuner i Norr- och Västerbotten) har haft särskilt fokus på unga samer. Målet med överenskommelserna har varit att stödja kommuner att utveckla metoder som inkluderar unga samer och/eller romer i kommunens arbete med nationella minoriteter och urfolk. Under året har kommunerna erbjudits träffar med fokus på kunskapshöjning och erfarenhetsutbyte, anordnade av MUCF. Under träffarna har kunskapshöjning om samverkan med det civila samhället och vikten av att arbeta systematiskt med ett rättighetsbaserat ungdomsperspektiv varit i fokus. Kommunerna har även själva fått presentera och lyfta resultaten av sitt arbete för varandra.

Ökad kunskap om rasism för politiker, beslutsfattare och tjänstepersoner

De gemensamma kunskapshöjande insatserna har fokuserat på nationella minoriteter och urfolks rättigheter, rasism och minoritetsstress och de har hållits för politiker, beslutsfattare och tjänstepersoner inom kommun, region och civilsamhälle. Den 6 februari 2023 i samband med samernas nationaldag släpptes ett avsnitt av podcasten Samesystrar som MUCF finansierade och samverkade med Länsstyrelsen Västerbotten. Samtalet lyfte särskilt rasism mot unga samer och avsnittet spreds i både Samesystrars, MUCF:s och Länsstyrelsens kanaler och nätverk. MUCF har under året även arrangerat ett antal kunskapshöjande tillfällen om nationella minoriteters rättigheter och rasism, samt ett antal panelsamtal med unga representanter som företrätt nationella minoritets- och urfolksorganisationer:

- ”Rasism är våld – hur drabbar det unga nationella minoriteter”. Panelsamtal med unga under Barnrättsdagarna, Karlstad.
- ”Unga nationella minoriteters hinder för organisering. – Hur påverkas deras möjligheter att vara en del av demokratin?” Panelsamtal med unga under Almedalsveckan, Gotland.
- ”Minoritetsstress & vardagsrasism - panel med unga nationella minoriteter”. Panelsamtal med unga under Delaktighetsveckan, Lycksele. Panelen förgicks av en föreläsning av Hanna Wallensteen (Psykolog) om minoritetsstress hos minoritetsgrupper, ett arrangemang som samverkades och samfinansierades med Länsstyrelsen Västerbotten.
- Frukostseminarium ”Att motverka hot och hat mot civilsamhället” i samverkan med arbetsgivarorganisationen Fremia där Svenska Samernas Riksförbund medverkade, Umeå.
- ”Unga nationella minoriteters rätt till lika villkor – att förebygga och motverka strukturell rasism och diskriminering inom skola och arbetsmarknad.” Panelsamtal med unga under Mänskliga rättighetsdagarna, Helsingborg.

- Informationsinsatser om unga nationella minoriteter, rasism och delaktighet på Sveriges kommuner och regioners nationella nätverk för landsting och regioner i samverkan (LORIS) om frågor som rör regionernas arbete med nationella minoriteter, samt på Länsstyrelsen Stockholm och Sametingets konferens för regioner och kommuner utanför förvaltningsområden som hölls i Växjö.

Ökad myndighetssamverkan i frågorna

I samband med Barnrättsdagarna initierade också MUCF en myndighetsgemensam monter för att i samverkan lyfta myndighetsuppdrag som på olika sätt berör unga nationella minoriteters och urfolks rättigheter. Med i montern fanns Länsstyrelsen Stockholm, Sametinget, Socialstyrelsen och Skolverket. Utöver detta har MUCF deltagit på Länsstyrelsen Västerbottens regionala minoritetsnätverk, i referensgrupp för Brottsförebyggande rådets (BRÅ) uppdrag om hatbrott mot samer samt bildat en arbetsgrupp tillsammans med Forum för Levande historier uppdrag som rör rasism mot de nationella minoriteterna där gemensamma utbyten kring frågorna och gemensamma insatser skett.

Vikten av delaktighet - på eget språk

Avslutningsvis har det under året planerats och genomförts översättningar av myndighetens befintliga material som rör delaktighet och inflytande för unga till samiska. Detta för att bidra till ökad kunskap om och för samiska unga i skolan. Planen var att översätta MUCF:s årliga elevenkät som följer upp ungdomspolitikens områden i skolan (LUPP) samt MUCF:s demokratihandbok för elever till samiska, men på grund av budgetsäl och begränsad tillgång till översättare inom utsatt tid, ströks den mer omfattande översättningen av demokratihandboken. I stället översattes LUPP-enkäten till två samiska språk (nord- och sydsamiska) och information om detta har spridits via MUCF:s olika kommunnätverk, samt till samtliga minoritetssamordnare i kommunerna i de fem nordligaste länen i samband med att årets enkät gick ut.

Resultat och analys

Nedan presenteras resultatet av de vägval och insatser som prioriterats inom regeringsuppdraget:

Kunskaphöjning för beslutsfattare och tjänstepersoner om rasismens påverkan

Under året har ett antal kompetenshöjande insatser genomförts på både nationella och regionala arenor. Utbildningsinsatserna har utvärderats och visar bland annat på att MUCF:s paneler med unga nationella minoriteter bidragit till ökad kompetens för yrkesgrupper som möter unga och/eller fattar beslut om unga i sitt arbete.

Under Barnrättsdagarna lyfter 42 av 44 deltagare att de lärt sig mycket eller ganska mycket nytt under MUCF:s panelsamtal. Under delaktighetsveckan i Lycksele deltog 56 personer vid MUCF:s panelsamtal och Länsstyrelsen Västerbottens utvärdering av veckan visar att 68% av deltagarna anser att arrangemanget varit mycket bra och 28% att det varit bra. Under MR-dagarna deltog ett 70-tal aktörer från offentlig sektor och civilsamhället på MUCF:s panelsamtal, och under panelsamtalet i Almedalen deltog ett 40-tal politiker och tjänstepersoner i publiken.

Ökad myndighetssamordning och nationell samverkan

MUCF har suttit med i Brottsförebyggande rådets referensgrupp, för att bistå med att förstärka ungdomsperspektivet in i frågor om hatbrott och rasism. Tre dialogmöten har under året skett med Sanningskommissionen om det samiska folket, vilket genererat förstärkt samverkan i frågor som rör ungas perspektiv in i arbetet.

MUCF har också initierat och deltagit i samordning av myndigheters arbete mot rasism mot unga samer och mot nationella minoriteter generellt. Tillsammans med Forum för Levande Historia har det bildats en arbetsgrupp med fokus på uppdrag som rör rasism mot samer och romer där gemensamma utbyten kring frågor och insatser skett, vilket resulterat i en samsyn och en pågående samverkan kring kommande insatser som önskas göras gemensamt under 2024.

Ökad samverkan regionalt och i norr

Samverkan med Länsstyrelsen Västerbotten har som tidigare nämnts prioriterats. MUCF kan se att kontakter med kommuner och regioner i de fem nordligaste länen (Norrbotten, Västerbotten, Jämtland, Västernorrland och Dalarna) etablerats, där också samverkan inletts kring rasism och bemötande inom hälso- och sjukvården med nätverket för samisk hälsa. Samverkan pågår även med andra civilsamhällesaktörer, så som ungdomsförbundet Sáminuorra kring kunskap om samers rättigheter, kultur och utsatthet för rasism i skolan.

MUCF och Länsstyrelsen har också gjort en gemensam utvärdering av samverkan mellan myndigheterna. Här lyfter Länsstyrelsens chef för enheten för Social Hållbarhet samt medarbetare inom Länsstyrelsens uppdrag kring nationella minoriteter, barnrätt och mänskliga rättigheter att initiativet med personal placerad i lokalerna, har bidragit till ett ökat intresse för MUCF:s uppdrag i länet och har varit ett viktigt inslag i de nätverk och de arrangemang som anordnats under året, både med regionala aktörer och med andra Länsstyrelser i de andra norrlänen. Det har också gett en större tillgång till MUCF:s övriga uppdrag och personal på myndigheten, och från Länsstyrelsens sida önskar man fortsatt samverkan i den här formen framgent.

Ökad lokal samverkan

MUCF har tecknat ett antal samverkansöverenskommelser med Örnsköldsviks kommun, Umeå kommun, Skellefteå kommun och Veärbmie som är ett kommunnätverk för ett antal samiska förvaltningskommuner i Norr- och Västerbotten. Just nu ingår elva kommuner i Veärbmie - Umeå, Vindeln, Lycksele, Storuman, Sorsele, Arjeplog, Arvidsjaur, Malå, Jokkmokk, Kiruna och Luleå). Dessa har erbjudits kompetensutveckling och processtöd i sitt arbete med delaktighet, inflytande och förebyggande arbete mot rasism för och med unga nationella minoriteter. Från MUCF:s sida är samverkansöverenskommelserna en synergi mellan två regeringsuppdrag; rasism mot samer och antiziganism mot unga romer. Kommunerna lyfter att samverkan med MUCF varit värdefull då den genererat bättre förutsättningar att utveckla arbetet internt på kommunen, samt bidragit till ökat lärande mellan kommunerna som har liknande förutsättningar och utmaningar. En kommun har som ett direkt resultat av arbetet valt att fastanställa projektpersonal för att kunna garantera ett mer långsiktigt arbete med unga nationella minoriteter i sin kommun, medan en annan kommun har valt att införa arbetet med unga nationella minoriteter i det systematiska kvalitetsarbetet. De kommuner som MUCF tecknat överenskommelser med lyfter också gemensamt att samverkan sinsemellan dem stärkts och är en viktig del i arbetet med att säkerställa unga nationella minoriteters rättigheter.

Ungas samers röster i frågor som rör dem

Ett resultat av arbetet under året, är att det bidragit till en ökad möjlighet till delaktighet för unga samer i frågor om rasism, hot och hat. Inom ramen för de överenskommelser som tecknats med kommunerna har olika verktyg för samråd och delaktighet tagits fram. Umeå kommun har bland annat rekryterat unga samiska språkambassadörer för att genomföra aktiviteter med fokus på identitet och samhörighet för unga nationella minoriteter i kommunen, och Örnsköldsviks kommun har utvecklat en modell för samråd där unga under skoltid via ett samråds-brädspel fått lämna synpunkter på frågor som rör kommunens olika verksamhetsområden.

Utöver detta har MUCF och ungdomsförbundet Sáminuorra tillsammans lyft frågor om rasism i panelsamtal för beslutsfattare och tjänstepersoner under året, och har också pågående samverkan där arbetet med Nouras Nurrii gemensamt

utvecklas med hjälp av MUCF:s samverkansmodell. Sáminuorra ingår också i referensgrupp i arbetet med att utveckla det webbaserade kunskapsstödet för hälso- och sjukvården.

Översättningar av LUPP

Ungdomsenkäten LUPP har översatts till syd- och nordsamiska och erbjuds till kommuner som genomför enkäten i sina skolor. Här har en kommun valt att nyttja enkäten i år. Inför nästa år hoppas MUCF kunna sprida information om tillgången till enkäten på minoritetsspråk vidare, för att på så vis få fler användare av denna på samiska.

Förslag och bedömningar

Sammantaget bedömer MUCF att de insatser som genomförts har lett till och fortsatt kommer leda till ökad kunskap om rasism mot och bemötandet av unga samer i kommunernas och regionernas verksamheter. Myndigheten bedömer också att insatserna lett till ökad samordning och samverkan på nationell, regional och lokal nivå i frågor som rör unga nationella minoriteter och urfolk, men ser också behovet av långsiktighet i förebyggande arbete mot rasism mot samer för att arbetet ska kunna leda till en långsiktig förändring som håller över tid.

Förslag: MUCF föreslår att myndigheten får långsiktiga uppdrag att genomföra insatser som ska bidra till att förebygga och motverka rasism mot samer.

Motivering: Att förebygga och motverka rasism mot samer är ett arbete som handlar om att förändra attityder och stereotypa föreställningar. Det är ett arbete som kräver långsiktighet och samverkan på alla arenor där unga befinner sig. MUCF:s särskilda fokus på arbetet inom Sápmi har lett till viktiga relationer och påbörjade samverkansinsatser med samiska organisationer, myndigheter och andra regionala och lokala aktörer som på olika vis ingår i och/eller fattar beslut i verksamheter där unga befinner sig. Ett långsiktigt arbete är viktigt och en förutsättning för att alla unga ska få sina rättigheter tillgodosedda. Den stora samhällsomvandlingen som sker i delar av svenska Sápmi skapar både möjligheter och utmaningar, och påverkar samisk kultur och näring på olika sätt. Bland annat ställs samiska intressen och villkor i vissa avseenden emot majoritetsbefolkningen och riskerar därmed att leda till motsättningar och ökad rasism. Myndigheten bedömer att ett långsiktigt förebyggande uppdrag mot rasism som löper parallellt med de stora samhällsförändringar som sker i svenska delen av Sápmi. För att ett sådant uppdrag ska kunna genomföras behöver ekonomiska resurser om 3 miljoner kronor årligen tillföras myndigheten.

Förslag: MUCF föreslår även att myndigheten tilldelas riktade uppdrag om att förebygga och motverka rasism som drabbar övriga unga nationella minoriteter.

Motivering: MUCF har just nu särskilda regeringsuppdrag om att förebygga och motverka rasism mot unga samer samt antiziganism mot unga romer. Det är uppdrag som efterfrågas och lyfts som viktiga av målgrupperna själva. Myndigheten saknar dock uppdrag som rör de övriga nationella minoriteterna tornedalingar, finlandssvenskar och judar. Inom ramen för myndighetens tidigare regeringsuppdrag om ökat engagemang och inflytande för barn och unga från de nationella minoriteterna, genomfördes samråd med samtliga nationella minoriteters ungdomsförbund. I samband med dessa lyftes bland annat att hot, hat och rasism drabbar alla unga nationella minoriteter och vikten

av samverkan kring frågorna. Ett utökat uppdrag som innefattar alla unga nationella minoriteter avspeglar tydligare de områden som lyfts i den nationella planen mot rasism, då samtligas utsatthet framhålls som relevanta att förebygga. För att ett sådant uppdrag ska kunna genomföras behöver ekonomiska resurser tillföras myndigheten.

Förslag: MUCF föreslår att Ungdomsförbundet Sáminuorras metod Nuoras Nurrii vidareutvecklas genom att metoden utvärderas av en lämplig extern utförare.

Motivering: Det finns i Sverige idag få utvärderade metoder för att arbeta med antirasism, särskilt sådana som handlar om rasism mot samer. Ungdomsförbundet Sáminuorra erhöll under 2018 – 2019 projektfinansiering för arbetet med metoden Nuoras Nurrii, som bygger på den i Norge utvärderade och statligt finansierade metoden med samiska vägvisare (Veivisere). Metoden har visat på goda resultat och fungerar nu som ett komplement till ordinarie undervisning i skolorna i Norge. Att utvärdera metoden med avsikt att använda den i en svensk kontext är viktig för att säkerställa hur metoden kan användas och anpassas för kompletterande undervisning i svensk skola. Utvärderingen behöver ske i samverkan med ungdomsförbundet Sáminuorra.

Referenser

Arbets- och inkluderingsdepartementet (NO), Statskonsult rapport, 2007:20. Evaluering av Samiske veivisere

Barnombudsmannen, 2021. Om barns och ungas utsatthet för rasism

Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametinget, 2021:9. Minoritetspolitikens utveckling år 2020

Regeringskansliet, 2016. Samlat grepp mot rasism och hatbrott - Nationell plan mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott

Regeringskansliet, 2022. Åtgärdsprogram mot rasism mot samer

Statskontoret, 2023:12. Ett samlat grepp – Analys av den nationella planen mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott

SFS nr: 2009:724. Lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk

Svenska Samernas Riksförbund, 2020. Rasism och hatbrott mot unga renskötare i Sverige

Digitala referenser

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. Vägledning att ge barn och unga nationella minoriteter inflytande. Vägledning för att ge barn och unga nationella minoriteter inflytande | MUCF (Hämtad 2023-12-13).

Sáminuorra (u.å.). Nuoras Nurrii. <https://www.saminuorra.org/nuoras-nurrii/>. (Hämtad 2023-12-13)

Sámi allaskuvla, Samiske Veivisere. <https://samiskeveivisere.no/>. (Hämtad 2023-12-13)